

บทที่ 1

ปรัชญาว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์

คำรงค์ ฐานดี

มนุษย์ : การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

นักปรัชญาชาวกรีกชื่อ อริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (social animal) นั้นหมายความว่า มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันในหมู่มวลสมาชิก ดังจะเห็นว่า ทุกเมื่อเชื่อกันว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อและเกี่ยวข้องกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ตัวเรามากที่สุด เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ญาติมิตร และผู้ที่มีความสัมพันธ์ห่างออกไป เช่น คนขายของ คนขับรถเมล์ หัวหน้าและเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนคนอื่นที่เราไม่รู้จักคุ้นเคย เป็นต้นว่า คนเดินสวนทางกับเราตามถนนหนทาง คนโดยสารร่วมบนรถเมล์ คนเหล่านี้แม้จะไม่ได้พูดกับเราโดยตรง แต่เขาก็มีความสัมพันธ์ทางอ้อม ซึ่งอาจเป็นคนชนชาติเดียวกัน นับถือศาสนาและพูดภาษาเดียวกัน และอาจมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน

อาจมีคำถามถามว่า ทำไมมนุษย์จึงต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ในการหาคำตอบจากคำถามนี้นั้น ได้มีนักปราชญ์หลายท่านพยายามอธิบายปรากฏการณ์ โดยให้คำตอบแตกต่างกันไปตามแนวคิดของตน อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการหลายท่านได้ลงความเห็นไว้ว่า

ประการแรก มนุษย์มีระยะแห่งการเป็นทารกนานและช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ในระยะเริ่มต้นของชีวิต ลักษณะดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากสัตว์อื่นซึ่งเมื่อคลอดออกมาแล้ว ก็สามารถเดินและหาอาหารเลี้ยงตัวเองได้ อนึ่ง แม้ว่าสัตว์บางชนิดจะต้องได้รับการอุ้มชูสักระยะเวลาหนึ่งก็ตาม แต่ช่วงเวลานั้นก็ไม่นานนักเมื่อเปรียบเทียบกับมนุษย์ ความจำเป็นที่ต้องมีการเลี้ยงดูทารกเป็นเวลานานนี้เอง ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ในรูปของครอบครัวจึงเกิดขึ้น รวมทั้งมีเครือญาติ วงศ์วาน เพื่อนบ้าน และมีความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ๆ

ประการที่สอง เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถทางด้านสมอง สามารถคิดค้นและควบคุมธรรมชาติได้ ก็เป็นเหตุผลสำคัญที่มนุษย์จะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพราะการควบคุมธรรมชาตินั้นบุคคลคนเดียวไม่สามารถที่จะกระทำได้ ต้องอาศัยความร่วมมือและแบ่งงานกันทำกับคนอื่น ๆ ในสังคม การเสาะแสวงหาและทำการเพาะปลูกในเรื่องอาหารการกิน การสร้างบ้านเรือนและเครื่องนุ่งห่ม การบำบัดรักษาโรคเหล่านี้ย่อมต้องการคนที่มีความชำนาญเฉพาะอย่าง แต่เนื่องจากคนแต่ละคนมีความสามารถจำกัดเฉพาะตัว ฉะนั้น เมื่อรวมคนหลายคนเข้าด้วยกันแล้ว พวกเขา ก็จะสร้างความสะดวกสบายให้แก่ชีวิตและสนองความต้องการทางชีวภาพของพวกเขาเองและสังคมทั้งมวล

ประการที่สาม มนุษย์มีความสามารถสร้างวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างการติดต่อสื่อสาร ศาสนา ค่านิยม ฯลฯ วัฒนธรรมเหล่านี้จำเป็นต้องส่งผ่านไปยังอนุชนรุ่นหลัง ดังนั้นมนุษย์ต้องมาอาศัยอยู่รวมกันเพื่อรับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หนึ่ง วัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นมิได้สร้างเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการในแง่ของปัจจัยสี่เท่านั้น แต่มนุษย์ยังมีความต้องการนอกเหนือไปจากสิ่งจำเป็นต่อชีวภาพ เช่น ต้องการความรักความอบอุ่น ความเป็นเพื่อนฝูง การจัดระเบียบทางสังคม ความคิดความเชื่อ ศาสนา และค่านิยม ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำต่อเนื่องกันไปไม่ขาดระยะ ทำให้มีความจำเป็นที่คนต้องมาอยู่รวมกันตลอดไป

จริงอยู่ ที่คำอธิบายของประโยคที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” นั้น อาจจำแนกแจกลงออกไปได้มากกว่านี้ แต่เมื่อนำมาประมวลดูแล้วก็จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่รวมกัน มีการพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนแนวทัศนะระหว่างกันและกัน และพึ่งพาอาศัยกันตลอดเวลา

การศึกษาสังคม : ศาสตร์หรือสามัญสำนึก

เมื่อมนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่รวมกันเป็นสังคม นักปรัชญาทั้งหลายก็ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับ “คนและสังคม” อย่างไม่หยุดยั้ง ในระยะเริ่มแรกของการศึกษานั้น ความรู้ที่ได้รับมักจะออกมาในรูปของสามัญสำนึก (common sense) ทั้งนี้เพราะว่าปรากฏการณ์ทางสังคม (social phenomena) เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นและประสบได้ด้วยประสาทสัมผัส ตั้งแต่เราเกิดจนตาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นสิ่งที่คุณคนรู้ ๆ กันจากประสบการณ์ตรงของเขานั้นเอง ดังนั้น การตั้งกฎเกณฑ์และทฤษฎีของการศึกษาสังคมในสมัยนั้นจึงยังไม่

สามารถจัดได้ว่าเป็น ศาสตร์ (science) เพราะใคร ๆ สามารถคิดนี้ทดลองจนสรุปเองตาม
ความรู้สึกนึกคิดของตน

ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความสนใจในการศึกษาเรื่องสังคมได้แปรเปลี่ยน
ไป เมื่อนักปราชญ์หลายท่านได้ตั้งคำถามถามว่า ความรู้เกี่ยวกับสังคมเป็นเพียงสามัญสำนึก
เท่านั้นหรือ ความคิดตั้งนี้เป็นเช่นเดียวกับความพยายามที่จะเรียนรู้วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและ
เทคโนโลยี ซึ่งในสมัยนั้นได้มีการพัฒนาให้ก้าวหน้าโดยการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม การ
ปฏิวัติทางอุตสาหกรรมเริ่มขึ้นเมื่อ James Hargreaves นักปั่นด้ายชาวอังกฤษได้คิดสร้างเครื่อง
ปั่นด้ายขึ้นในปี ค.ศ. 1767 โดยสามารถทำให้คนงานปั่นด้ายคราวละ 8 ถึง 10 เส้น และต่อมา
ความเจริญทางอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ ก็เจริญขึ้นตามมา ในการศึกษาที่เกี่ยวกับสังคมก็เช่น
เดียวกัน นักคิดหลายท่านเช่น August Comte และ Herbert Spencer ได้พยายามทำให้ความรู้
เกี่ยวกับคนและสังคมให้กลายเป็น “วิทยาศาสตร์ทางสังคม” ขึ้นมา โดยพยายามใช้วิธีการ
ศึกษาทุกขั้นตอนเหมือนกับการทดลองวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในการแสวงหาความรู้และข้อ
เท็จจริงเกี่ยวกับการศึกษามนุษย์และสังคมมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การศึกษาสาขา
วิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยานั้น ได้พยายามใช้การศึกษาที่เป็นระบบ มีคำจำกัดความที่
แน่นอน มีการเฝ้าสังเกตที่มีจุดหมายเฉพาะ มีการจำแนกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นหมวด
หมู่ จัดระเบียบปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกระจัดกระจายเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์
เหล่านั้น มีการควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ เท่าที่จะกระทำได้ มีการตั้งและทดสอบสมมติฐาน
ทดลองจนการตั้งทฤษฎีเพื่ออธิบายสมมติฐานต่าง ๆ ทั้งนี้ มีการวิเคราะห์ต่อเนื่องกันไปเพื่อ
ติดตามผลว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การติดตามต่อเนื่องจะเป็นการสะสมความรู้ให้เพิ่มพูน
ทั้งนี้เพื่อประสงค์ที่จะตั้งเป็นทฤษฎีขึ้น (นิพนธ์ : 2521, หน้า 271-272)

ทฤษฎีที่ตั้งขึ้นเป็นระบบนั้นจะมีการพิจารณาถึงตัวแปรแต่ละตัวว่ามีความสัมพันธ์
กับตัวแปรอื่นอย่างไร การพิสูจน์ทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อจะตั้งเป็นกฎเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ความพยายามเหล่านี้ได้มีนักคิดสมัยต่าง ๆ ได้เสนอข้อคิดเห็นของตน
ในการอธิบายสังคมมนุษย์ไว้มากมาย บางแนวความคิดอาจได้รับการคัดค้านเพราะระบบ
ของการวางเงื่อนไขความสัมพันธ์ของตัวแปรไม่รัดกุมพอ บางแนวความคิดก็ได้รับความนิยม
อย่างกว้างขวาง ความพยายามต่าง ๆ ที่ใช้ในการค้นหาข้อเท็จจริงทางสังคมนั้น แม้ว่าจะยัง
อยู่ในขั้นปฐม (เมื่อเปรียบเทียบกับสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ) แต่ความรู้ที่ได้มี
การค้นคว้าในช่วงระยะที่ผ่านมา ก็พอจะอนุมานได้ว่ามีความก้าวหน้าอย่างมีนัยสำคัญและ

เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปว่า การศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม ก็เป็นสาขาวิชาที่ทุกคน ควรจะให้ความสนใจ สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษาได้กำหนดให้ ผู้ศึกษาเรียนเป็นวิชาพื้นฐานไม่ว่าผู้เรียนจะเรียนในสาขาวิชาใดก็ตาม

เราศึกษาสังคมไปทำไม

นักวิทยาศาสตร์ ได้กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พิเศษและแตกต่างไปจากสัตว์อื่น ๆ ทั่วไป ทั้งนี้เนื่องด้วยว่ามนุษย์ มีส่วนประกอบทางสรีรภาพที่สำคัญมากกว่า กล่าวคือมนุษย์ มีมันสมองประมาณ 1,400 ลบ.ซม. (Bamouw : 78, p. 45) มากกว่าบรรดาสัตว์อื่นใดในโลก จึงมีความสามารถในการใช้สมองได้ดีกว่าสัตว์อื่น ๆ ทั้งปวง ความสามารถนี้เองทำให้มนุษย์ ตั้งปัญหาตามตัวเองในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ แม้กระทั่งเรื่องของตัวเองและสภาพแวดล้อมที่อยู่ รอบตัว เป็นเรื่องที่มนุษย์อยากรู้อยากค้นคว้าเพื่อหาข้อเท็จจริงทั้งสิ้น

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องสังคมมนุษย์นั้น อาจจำแนกกล่าวถึงผลที่พึงจะได้รับเป็นดังต่อไปนี้

ประการแรก ผู้ศึกษาจะได้เข้าใจว่าลักษณะ รูปแบบ และโครงสร้างของสังคมที่ เราอาศัยอยู่นั้นเป็นเพียงสังคมหนึ่งในสังคมหลาย ๆ แบบในโลก การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบ ของสังคมประเภทต่าง ๆ จะทำให้เรามองเห็นว่าสภาพของสังคมของตนเป็นเช่นไร ความเข้าใจ ในสังคมของตนและสังคมอื่น ๆ จะทำให้เราทราบถึงกลไกการทำงานของสังคม สถาบัน ระบบความคิด ความเชื่อศาสนา ตลอดจนวิถีและแนวทางประเพณีปฏิบัติเพื่อจะได้นำเอาไป ใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมได้กำหนดขึ้น

ประการที่สอง จากสมมติฐานที่ว่า คนเราจะแยกตัวอยู่โดดเดี่ยวต่างหากไม่ได้ จำเป็นต้องมีการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทั้งที่เป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงานและคนอื่น ๆ ใน สังคม หรือแม้แต่คนที่มาจากสังคมอื่น ความเข้าใจเกี่ยวกับคนและวัฒนธรรมจะทำให้เรา สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อสมาชิกร่วมสังคมและสมาชิกร่วมโลกเพื่อให้การดำเนิน ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข ความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทของตนและผู้อื่นจะทำให้เรา สามารถแสดงพฤติกรรมได้ถูกต้อง ไม่เคอะเขินหรือไม่บาดหมางใจผู้อื่น ในขณะเดียวกัน ทำให้เราเข้าใจและมีใจกว้างพอที่จะยอมรับคนอื่น ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะมีสีผิว ภาษาและ วัฒนธรรม เชื้อชาติและชนชั้น ตลอดจนความคิดความเชื่อที่แตกต่างไปจากเรา การอยู่ร่วมกันแบบมีความเข้าใจระหว่างมวลสมาชิกจะเป็นประโยชน์อย่างมหันต์ ที่จะจรรโลงความเป็น

อารยะของมนุษยชาติ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องราวของคนและสังคมให้ลึกซึ้ง อันอาจมีผลทำให้เกิดความเข้าใจดีระหว่างกัน และนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาก็คาดหวังว่าสักวันหนึ่งความสงบสุขที่แท้จริงระหว่างมวลมนุษยชาติคงจะบังเกิดขึ้น

ประการที่สาม ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นโทษ เช่น การมีอาชญากรรม แหล่งเสื่อมโทรม ความยากจน การขัดแย้งระหว่างชนชั้น การไร้การศึกษา ความด้อยพัฒนา โสเภณี ฯลฯ ล้วนแต่เป็นปัญหาที่คนในสังคมมักจะประสบอยู่เสมอ ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาทำให้เราเข้าใจว่าอะไรเป็นสาเหตุที่กำหนดพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นขึ้นมา ยิ่งในสมัยปัจจุบันสังคมเพิ่มความสลับซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ หากทุกคนสามารถเข้าใจถึงข้อเท็จจริงของปัญหา ก็จะสามารถร่วมกันแก้และปิดเป่าปัญหานั้นให้หมดสิ้นไป ปัจจุบันการศึกษาสาขาวิชานี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและได้ทำคุณประโยชน์ให้มากมายแก่วงการรัฐบาล ธุรกิจเอกชน การปกครอง การพัฒนาชุมชน การประชาสัมพันธ์ และการสันหนนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้วิชาชีพทางด้านนี้ อันได้แก่ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาได้รับการยกย่องว่าสามารถชี้หนทางแก้ไขปัญหาทางสังคมได้ดี

ประการสุดท้าย การศึกษาวิชาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิชาแพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ กฎหมาย รัฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ หรือวิชาไหนก็ตาม การใช้วิชาชีพดังกล่าวย่อมจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้คนในสังคม เช่น แพทย์ต้องรักษาคนไข้และให้บริการสาธารณสุขแก่คนทั่วไป วิศวกรจะสร้างเขื่อน ดิถ หรือวัตถุอื่นใด ตลอดจนนักกฎหมายและนักธุรกิจซึ่งทุกฝ่ายต่างจะต้องใช้วิชาชีพนั้น ๆ กับคนในสังคมทั้งสิ้น ฉะนั้นการที่จะใช้วิชาชีพให้สอดคล้องกับคนและชุมชน จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสังคมควบคู่ไปด้วย

จะเห็นได้ว่า ความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้ด้านสังคมมนุษย์จึงมีมาก และต้องทำการศึกษาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ปัญหาและปรากฏการณ์จะเกิดขึ้นแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ยิ่งต่างเวลาและต่างสถานที่กันแล้ว ยิ่งเป็นความรู้ใหม่ที่ต้องพยายามค้นคว้าเพื่อหาข้อเท็จจริง

การศึกษาสังคมมนุษย์ : วิธีการที่ใช้ศึกษา

ในการศึกษาสังคมมนุษย์นั้น เป็นเรื่องที่กว้างขวางซึ่งบุคคลคนเดียวไม่สามารถที่จะล่วงรู้ได้หมดในชีวิตหนึ่ง ประสบการณ์ของแต่ละคนจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิตสังคม

ทั้งหมด และอาจแตกต่างกันไปจากคนอื่น นักสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาได้พยายามจัดระบบการศึกษาในเรื่องนี้ออกเป็นหมวดหมู่เพื่อให้สามารถเข้าใจเนื้อหาได้อย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม การพิจารณาศึกษาสังคมและมนุษย์ในแนวการศึกษาที่มีอยู่นั้น เป็นเพียงแนวคิดและวิธีการของนักวิชาการแต่ละคน ดังจะได้พิจารณาถึงแนวความคิดเหล่านี้พอสังเขป

ในระยะเริ่มแรกของการใช้กฎเกณฑ์การศึกษาสังคมโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ปรมาจารย์ทางสังคมวิทยาได้มองสังคมในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น (1) ออกัส ค็องท์ และ เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ ได้พยายามมองสังคมเป็นส่วนรวม โดยพิจารณาศึกษาว่าสังคมเป็นหน่วยของการศึกษาหน่วยหนึ่ง ซึ่งจะต้องพิจารณาศึกษารวม ๆ กันไป เปรียบเสมือนว่าถ้าเราจะศึกษา “คน” ก็ต้องมองทั้งหมดของคนว่าเป็นหน่วยแห่งการวิเคราะห์เพียงหน่วยเดียว มิได้จำแนกศึกษาว่า แขน ขา หู ตา เป็นหน่วยอิสระต่างหาก แต่พิจารณาว่าอวัยวะแต่ละชนิดเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ในขณะเดียวกัน นักสังคมวิทยารุ่นแรกนี้สนใจศึกษาถึงการกำเนิดของสังคม วิวัฒนาการของสังคมและสังคมในอนาคตที่น่าจะเป็นเช่นไร แนวความคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวทางการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตในโลก ซึ่งนักวิทยาศาสตร์สาขาชีววิทยาชาวอังกฤษชื่อ ชาลส์ ดาร์วิน เป็นผู้นำทางการศึกษาเรื่องนี้

ต่อมา (2) อิมิลี เดอร์ไคม์ และ แมกซ์ เวเบอร์ ได้พยายามสร้างหลักการและกฎเกณฑ์ของการศึกษาสังคมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยพิจารณารายละเอียดหรือระบบความสัมพันธ์ของคนในแง่ต่าง ๆ กัน ในรูปของสถาบันทางสังคมและศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสังคม ตลอดจน เน้นวิเคราะห์ “การกระทำทางสังคม” เป็นต้น นักสังคมวิทยาทั้งสองได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง โดยได้วางแนวหรือวิธีการศึกษาสังคมอย่างเป็นระบบและมีกฎเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์

ได้มี (3) ทฤษฎีการศึกษาสังคมโดยเน้นการศึกษาด้านโครงสร้างและหน้าที่ ด้วยการเปรียบเทียบว่าสังคมเป็นเสมือนหนึ่งร่างกายของมนุษย์ “โครงสร้าง” ทางด้านร่างกาย เช่น มีหัว แขน ขา ตา จมูก หัวใจ นิ้วมือนิ้วเท้า หรืออวัยวะชนิดอื่น ๆ และเมื่อประกอบกันแล้วก็จะกลายเป็นร่างกายมนุษย์ที่สมบูรณ์ อวัยวะทุกส่วนจะมี “หน้าที่” และจะแสดงกิริยาอาการหรือพฤติกรรมที่ได้รับมอบหมาย สังคมก็เป็นเช่นเดียวกัน โดยได้แบ่งระบบความสัมพันธ์ของคนออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ และแต่ละส่วนก็จะมีหน้าที่แสดงไปตามบทบาทนักวิชาการชั้นนำในการศึกษาเรื่องนี้ ได้แก่ A.R. Radcliffe-Brown และ Bronislaw Malinowski เป็นต้น

นักวิชาการบางท่าน (4) ได้มองสังคมในแง่ของการ “ขัดกัน” ของคนในสังคม การขัดกันนี้เพื่อสร้างความสมดุลแห่งสังคมขึ้นในขั้นสุดท้าย Karl Marx นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันได้กล่าวว่า การขัดกันระหว่างคนสองกลุ่มในแต่ละสังคมเกิดขึ้นตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ในหนังสือของเขาชื่อ Critique of Political Economy มาร์กซ์ได้กล่าวว่า สังคมเศรษฐกิจโบราณมีการขัดแย้งกันระหว่างทาสกับนายทาส ในสังคมสมัยกลางมีการขัดแย้งกันระหว่างข้าทาสที่ดินกับเจ้าของที่ดิน และในสังคมทุนนิยมมีการขัดแย้งกันระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับนายทุน จนกระทั่งสังคมจะกลายเป็นสังคมนิยม นั่นเป็นวาระสุดท้ายของการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างมนุษยชาติด้วยกัน ชนชั้นก็จะหมดไปและความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นในสังคมต่อมา ได้มีนักวิชาการหลายท่านเห็นด้วยและยึดแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์เป็นหลักในการวิเคราะห์สังคม ในทางตรงกันข้าม นักวิชาการบางกลุ่มกลับไม่เห็นด้วย เพราะพวกเขาเหล่านั้นมีความเห็นว่า (5) ความขัดแย้งและความสมานฉันท์ในสังคมจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากเมื่อใดมีการขัดแย้ง เมื่อนั้นความพยายามในการประนีประนอมก็จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นกลไกทางสังคมเพื่อให้สังคมอยู่รอด อย่างไรก็ตาม การมองสังคมตามแนวคิดที่คัดค้านคาร์ล มาร์กซ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นการมองบนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า ทุกสังคมจะต้องมี “ดุลยภาพทางสังคม” (social equilibrium) กล่าวคือ สังคมจะต้องมีความสมดุล แม้ว่าในบางครั้งจะสูญเสียความสมดุลไป แต่ในที่สุดก็จะมี ความพยายามลดหรือแก้ปัญหา นั้นไปเพื่อความสงบสุขของสมาชิกของสังคมทั้งหมด แต่แนวความคิดดังกล่าวก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างแข็งขันจาก (6) กลุ่มผู้ไม่เห็นด้วย เช่น นักมานุษยวิทยาสังคมชาวอังกฤษชื่อ เอ็ดมันด์ ลีช (Edmund Leach) ที่กล่าวว่า สังคมไม่จำเป็นต้องมีดุลยภาพเสมอไป ทั้งนี้เพราะสังคมอาจเกิดความไม่สงบและเปลี่ยนจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง แล้วอาจเปลี่ยนกลับคืนมาเป็นลักษณะเดิมอีก ดังเช่นสังคมชาวกะฉิ่น ในประเทศพม่า ซึ่งเขาได้ใช้เวลาในการศึกษาอยู่ที่นั่นเป็นเวลานานหลายปี

ในช่วงกลางของทศวรรษที่ 60 แห่งคริสต์ศักราช ได้มีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง (7) ให้ความสนใจในการศึกษาพฤติกรรมของแต่ละปัจเจกบุคคลในสังคมที่มีความสัมพันธ์กับคนอื่นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ เท่านั้น คนกลุ่มนี้พยายามที่จะหลีกเลี่ยงศึกษาสังคมโดยเน้นแบบแผนของพฤติกรรมของคนทั้งสังคมว่าเป็นแบบใดแบบหนึ่งตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่วางไว้ โดยให้เหตุผลว่า ในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่สลับซับซ้อน เช่น สังคมเมือง สังคมมหานคร การที่จะกล่าวว่าคนในสังคมเมืองมีความคิดความเชื่อแบบเดียวกัน มีการดำเนินชีวิตแบบระเบียบ

ของครอบครัว อาหารการกิน เศรษฐกิจและสถานการณ์คล้าย ๆ กันนั้น อาจจะไม่จริงเสมอไป ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่แสดงออกอาจต่างกันและเบี่ยงเบนออกเป็นหลายรูปแบบ ดังนั้น จึงเกิดมีวิธีการศึกษาแบบ “สายใยของพฤติกรรมเฉพาะกิจ” (network analysis) เช่น ถ้าเราจะมองกิจกรรมการเลือกตั้ง เราก็จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ผู้สมัครใช้ความสัมพันธ์ในด้านความเป็นญาติ มิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน เพื่อนของเพื่อน คุณที่นับถือ ศาสนาเดียวกัน ชนชั้นเดียวกัน ผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์ ฯลฯ เพื่อให้ผู้เลือกที่อยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์กับเขาลงคะแนนเสียงเพื่อให้การแข่งขันเลือกตั้งของเขาได้รับความสำเร็จ กล่าวกันว่าทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจาก “ทฤษฎีการแข่งขัน” และนักวิชาการกลุ่มนี้ได้แก่ J.A. Barnes, J. Boissevain, E. Bott และ J. Van Velsen เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการบางกลุ่ม (8) ที่ใช้วิธีการศึกษาโดยมองพฤติกรรมในรูปของ “สัญลักษณ์” (symbol) เช่น ในสังคมที่มีกษัตริย์จะมีฉัตร หรือสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งแปลกแตกต่างไปจากสัญลักษณ์ของคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ประเพณี การบวชนาค การแห่นางแมว หรือการบวงสรวงเทวดาของคนในบางสังคมนั้นจะเป็นการแสดงออกในรูปลักษณะที่บ่งบอกถึงความหมายที่สำคัญบางอย่างของสังคม หนึ่งบางสังคมสีดำ หมายถึงความโศกเศร้า และบางสังคมใช้ดอกกุหลาบเป็นสื่อที่แสดงความหมายถึงความรัก ความสดชื่น เป็นต้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การศึกษาสังคมเป็นเรื่องที่ท้าทาย ชวนให้มีความอยากรที่จะแสวงหาคำตอบเพื่อขจัดข้อสงสัยอย่างไม่หยุดยั้ง และคำตอบที่ได้รับก็ได้รับการพิสูจน์ครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อจะหาข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ จึงเป็นเรื่องที่ผู้เรียนได้ติดตามศึกษาเรื่องสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ในบทต่าง ๆ จากหนังสือเล่มนี้ หนึ่ง ภาควิชา สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้เปิดสอนกว่า 20 วิชา ในสาขาสังคมวิทยา (ใช้รหัสย่อว่า SO.) และสาขามานุษยวิทยา (ใช้รหัสย่อว่า AN.) เพื่อให้นักศึกษาคณะต่าง ๆ ได้เลือกเรียนเป็นวิชาเลือกเสรี วิชาโท และกำลังจะเปิดเป็นวิชาเอกเพื่อให้ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ดังเช่น มีการเปิดสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (คณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ในคณะสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร (ในคณะโบราณคดี) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ในคณะสังคมศาสตร์) และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ในคณะรัฐศาสตร์) เป็นต้น ซึ่งมหาวิทยาลัยเหล่านี้ได้เปิดสอนในระดับปริญญาตรี และปริญญาโทในสาขาสังคมวิทยา และสาขามานุษยวิทยาเป็นเวลานานหลายปีมาแล้ว

